

نامرساندگی

شماره نهم • آذر ۱۳۹۶
نشریه داخلی دانشگاه فرهنگیان

● موضوع این شماره : توانمندسازی پژوهشی

● نشریه تخصصی مدیریت بالندگی حرفه ای منابع انسانی

در این شماره می خوانید:

عمل پژوهی معلمان و پاره ای از چالش های فراروی آن در یک نگاه ۱۱
دانشگاه سبز . ضرورتی انکار ناپذیر ۱۳
نمونه گیری در پژوهش کیفی ۱۴
معرفی کتاب ۱۵

مصاحبه با دکتر رضا ساکی ۱
مصاحبه با دکتر رضا کچوئیان جوادی ۴
مفهوم نیازسنجی پژوهشی ۵
اقدامات معاونت پژوهشی دانشگاه فرهنگیان در سال ۹۶ برای بهسازی کتابخانه ها ۱۰
مرور نظام مند تحقیقات ۱۰

دکتر علی یاسینی فرید

استادیار و عضو هیئت علمی
گروه مدیریت، دانشگاه ایلام

مصاحبه با دکتر رضا ساکی

معاون پژوهشی و فناوری دانشگاه فرهنگیان

پژوهش گر خورده است . نمی توان بدون پژوهشگری به مقام شایسته ای از آموزشگری دست یافت . پژوهش راه دشوار آموزش و تربیت را برای ما هموارتر و اثربخش تر می سازد . به عبارت دیگر باید امروز بار دیگر به شکلی بر یگانگی و درهم تنیدگی آموزشگری و پژوهشگری تاکید داشته باشیم ، بگونه ای که نتوانیم برای مقام استادی و معلمی هویتی خالی از خصیصه پژوهندگی تعریف نماییم .

۲. ارزشیابی جنابعالی از موقعیت کنونی پژوهش دانشگاه چیست ؟

خوشبختانه باید عرض کنم امروز در مقایسه با سالیان گذشته و حتی سال گذشته احساس بهتری از روند رو به رشد پژوهش دانشگاه وجود دارد. کارگزاران پژوهش و

۱- لطفا نگاه خود به جایگاه پژوهش را بفرمایید .

در آغاز سخن باید همچنان تاکید کنیم که پژوهش خمیرمایه حیات علمی در نظامهای دانشگاهی است . نمی توان دانشگاه را بدون توجه کافی به امر پژوهش ساخت و توسعه داد. این موضوع باید همواره مورد تاکید همه ما باشد که دانشگاه با پژوهش شناخته می شود ، هویت دانشگاهی ما با امر پژوهش معنی می یابد ، هویت هیات علمی ما به

موفقیت روزافزون علم در شناخت جهان هدفدار و قانونمند که با تکیه بر ابتکارات خلاقیت های به ودیعه نهاده شده از سوی خدای متعال در وجود بشر و بهره برداری از قدرت شگرف اندیشه آدمی صورت گرفته ، فضای زندگی جدیدی را برای انسان ها به ارمغان آورده است. این فضای جدید و این تمدن نوظهور که خود برخاسته از تعاملات عمیق میان تمدنی و میان فرهنگی است، موجد خواست ها، نیازها، اندیشه ها مسائل و مشکلاتی است که به نوبه خود

مصاحبه با دکتر رضا ساکی

و حمایت مسوولان از پژوهش، توانستیم در طی دوران استقرار زیرساخت‌ها، در برجسته سازی حوزه تربیت معلم بعنوان یک قلمرو محتاج تفکر، پژوهش و نظریه‌ریزی قدم‌های اساسی برداریم. گرچه در هر حال همچنان تا نیل به وضع مطلوب نیازمند برنامه ریزی و استمرار تلاشها در این حوزه هستیم.

۱. معاونت پژوهشی برای توسعه پژوهش در میان اعضای هیات علمی چه برنامه‌هایی را تا به حال اجرا کرده و قصد دارد انجام دهد؟

همانطور که عرض کردم ما در این زمینه مجموعه‌ای از تلاشهای بهم پیوسته را آغاز و همچنان ادامه می‌دهیم. تدارک فعالیتهایی برای کمک به تکوین گفتمان تربیت معلم در طراز ملی، از اقدامات مهم دانشگاه در این راستا بوده است. ما با برگزاری سالیانه همایشهای ملی تربیت معلم، فرصتی برای برای تامل و ژرف اندیشی در باره این موضوع مهم را در جامعه علمی فراهم نموده ایم. این برنامه که در آستانه برگزاری چهارمین همایش خود و با همکاری دانشگاه خوارزمی می‌باشد، توانسته شور و نشاطی برای گردهمایی استادان دانشگاه و صاحب نظران علاقه مند به عرصه تربیت معلم فراهم کند. چنین رویدادی علمی در باره تربیت معلم که هرساله طراحی و با مشارکت دیگر دانشگاه‌ها به مرحله اجرا در می‌آید پیش از این هرگز سابقه نداشته است. در کنار این همایش ما از فرصت همایشهای استانی، کرسی‌های نقد و نظر و نشست‌های علمی تخصصی نیز در این خصوص بهره گرفته

استادان و بطور کلی دانشگاه، امروز بیش از گذشته مأموریت اصلی خود را در بخش پژوهش شناخته و به اجرای آن اهتمام دارد. اکنون دانشگاه پس از زمینه سازی و تمهید بسترها، در مسیر استقرار و نهادینه سازی امر پژوهش قرار گرفته و آشکارا، مسیر توسعه را می‌پیماید. شرایط و ضوابط پژوهشی در حال حاضر برای حمایت از انواع فعالیتهای پژوهشی مهیا شده است. همچنین استانهایی در ساختار خود از یک شورای پژوهشی، با وظایف و اختیارات مشخص برخوردار گردیده‌اند. امروز دیگر همه ما می‌دانیم که آموزش پژوهی سیاست اصلی دانشگاه در حوزه پژوهش است و از این حیث نیز ضرورت دارد که استاد دانشگاه فرهنگیان، یک استاد آموزش پژوه باشد.

اما برای قضاوت دقیق‌تر درباره موقعیت کنونی پژوهش، بنظرم باید شرایط و موقعیت قبلی این موضوع را در مراکز تربیت معلم بیاد بیاوریم. اصولاً در آن زمان پژوهش وظیفه اصلی مراکز و مدرسان تلقی نمی‌گردید. به این ترتیب باید گفت پیشینه یکصد ساله حیات مراکز تربیت معلم، عملاً با رویکرد آموزشی همراه بوده است. به هر تقدیر ما با چنین سابقه‌ای از پژوهش وارد دوره حیات جدید مراکز و در قالب دانشگاه فرهنگیان شدیم. در ساختار جدید، پژوهش است که هویت دانشگاه، مدرسان و اعضای هیات علمی را تعریف می‌کند. بنابراین ما با یک دوره گذار رو در رو بوده که خود سخت‌ترین مرحله شکل‌گیری در هر دانشگاه یا سازمانی است. اما با تمام سختیهایی که دوران گذار با خود داشته، اکنون می‌توانیم دستاوردهای حاصل از روند طی شده را در بخش پژوهش و از جهات مختلف موفقیت آمیز ارزیابی نماییم. به این ترتیب با برنامه ریزی‌های مستمر

توسعه علم و اندیشه را می‌طلبند. در این مسیر اندیشه‌های ژرف در قالب پژوهش‌های بنیادین صورت بحث پذیر به خود می‌گیرند و دستمایه انجام پژوهش‌های کاربردی می‌شوند تا خواست‌ها و نیازها را پاسخ گویند و راه حل‌های بهتر و بیشتری برای مسائل و مشکلات جوامع بشری پیشنهاد کنند و همین جاست که نقش موثر و سهم بسزای بخش تحقیقات در روند تحولات جوامع آشکار می‌شود. تحولات زندگی بشر در قرن بیستم نشان از گسترش روز افزون اهمیت علم و تحقیق داشت، به ویژه در نیمه دوم این قرن کشورهای صنعتی و در حال توسعه با آگاهی از نقش پژوهش در خلق فن آوری و شتاب دهی برای توسعه، عمده توجه خود را مصروف تقویت و ارتقای بخش تحقیق نموده‌اند. از این روست که می‌توان گفت بین پیشرفت بخش تحقیق و شتاب توسعه فراگیر و پایدار در هر کشور ارتباط مستقیم برقرار است. نقش پژوهش در توسعه همه جانبه پایدار چنان برجسته و انکارناپذیر است که می‌توان آن را بدون تردید نیروی محرک توسعه در همه حوزه‌ها اعم از فرهنگ، اقتصاد، سیاست و جامعه دانست. اما علی‌رغم اعتراف و اذعان نسبت به اهمیت مقوله پژوهش، این حوزه با دشواری‌های ساختاری و عملکردی فراوانی مواجه است. پژوهش یکی از اساسی‌ترین نیازها برای نیل به پیشرفت و توسعه همه جانبه یک کشور است و قدرت و استقلال هر کشوری بر پژوهش و تولید علم استوار است. بنابر این نوع و سطح فعالیت‌های پژوهشی یکی از شاخص‌های اصلی توسعه و پیشرفت محسوب می‌شود. موفقیت در تمام فعالیت‌های مربوط به توسعه از جمله صنایع، کشاورزی و خدمات به نحوی به گسترش فعالیت‌های پژوهشی بستگی دارد. پژوهش

مصاحبه با دکتر رضا ساکی

نیز هم استفاده از تالیف و هم استفاده از ترجمه، مورد توجه معاونت پژوهشی بوده است. بنظر من در این زمینه باید تلاش زیادتری انجام پذیرد تا بتوانیم فقر تاریخی در این زمینه را قدری جبران کنیم.

در کنار چنین ظرفیتهایی ما دست به انتشار مجلاتی علمی پژوهشی و علمی تخصصی زده ایم. اولین شماره مجله پژوهش در تربیت معلم را اخیراً منتشر کردیم، مجله تربیت معلم فکور و تعدادی دیگر از عناوین مجلات علمی تخصصی را داریم و اخیراً نیز انتشار ۴ عنوان مجله علمی تخصصی را تصویب نموده ایم. به هر تقدیر باید گفت که در این مسیر نیز توفیقات خوبی داشته ایم و البته کار فراوانی نیز پیش روی ما قرار دارد. ما در حال حاضر حدود ۱۱۰ طرح پژوهشی، پایان نامه و رساله را در حال اجرا یا اجرا شده را با حمایت معاونت پژوهشی داریم. همچنین از همه متقاضیان واجد شرایط برای شرکت و ارائه مقاله در همایشهای علمی خارج از کشور، به سهولت حمایت گردیده است.

باید تاکید کنم که فعالیت های پژوهشی در ابعاد و اشکال خود به یکدیگر متصل و درهم تنیده هستند. همایش ها، نشست ها، کرسی ها، انتشارات و طرح های پژوهشی همه با یکدیگر مرتبطند. هدف همه آنها نیز توسعه دانش و آگاهی های ما در باره تربیت معلم و آموزش است. خوشبختانه در این خصوص نیز فرصتهایی در خور، تدارک دیده ایم که البته باید توسعه یابند. اکنون با تمهید زیرساخت ها، هیچ پژوهشگری در دانشگاه برای پژوهش خود، معطل

ایم. اکنون سازوکارهای لازم مهیا شده تا هر کس که حرفی در باره تربیت معلم داشته باشد، بتواند با استفاده از ظرفیتهای موجود آن را عرضه نماید. همین فرصت کرسی ها و نشست های علمی تخصصی که همواره پذیرای صاحب نظران برای عرضه اندیشه هایشان بوده و هست، توانسته جمعی علاقه مند به موضوع تربیت معلم را گرد هم بیاورد.

بحث اعطای فرصت پژوهشی به استادان دانشگاه هم، ظرفیت دیگری در همین راستا است. معتقدیم استاد دانشگاه فرهنگیان باید یک استاد آموزش پژوهش باشد چون رسالت وی تربیت معلم است. استاد دانشگاه ما بعنوان معلم معلمان ایفای نقش می کند. به همین ترتیب، بحث حمایت از انجام پژوهشهای میان رشته ای آموزش را در دستور کار خود قرار داده ایم که طی آن با همکاری دانشگاههای معتبر کشور، استادان واجد شرایط طرح پژوهشی ای میان رشته ای را اجرا و در پایان مفتخر به دریافت گواهینامه استاد آموزش پژوه می گردند. این فعالیت اکنون در مرحله اجرای آزمایشی است. همچنین طراحی همایش و جشنواره های PCK رو هم مجدانه در همه رشته ها در دستور کار قرار داده ایم.

تلاش برای انتشار محتوای علمی مرتبط با تربیت معلم، گام دیگر ما برای تاکید بر ضرورت توجه علمی نسبت به تربیت معلم بوده است. اکنون دانشگاه بیش از هر زمان دیگری آماده و مشتاق برای انتشار محتوای مرتبط با تربیت معلم است. در این خصوص

توسعه علم و اندیشه را می طلبند. در این مسیر اندیشه های ژرف در قالب پژوهش های بنیادین صورت بحث پذیر به خود می گیرند و دستمایه انجام پژوهش های کاربردی می شوند تا خواست ها و نیازها را پاسخ گویند و راه حل های بهتر و بیشتری برای مسائل و مشکلات جوامع بشری پیشنهاد کنند و همین جاست که نقش موثر و سهم بسزای بخش تحقیقات در روند تحولات جوامع آشکار می شود. تحولات زندگی بشر در قرن بیستم نشان از گسترش روز افزون اهمیت علم و تحقیق داشت، به ویژه در نیمه دوم این قرن کشورهای صنعتی و در حال توسعه با آگاهی از نقش پژوهش در خلق فن آوری و شتاب دهی برای توسعه، عمده توجه خود را مصروف تقویت و ارتقای بخش تحقیق نموده اند. از این روست که می توان گفت بین پیشرفت بخش تحقیق و شتاب توسعه فراگیر و پایدار در هر کشور ارتباط مستقیم برقرار است. نقش پژوهش در توسعه همه جانبه پایدار چنان برجسته و انکارناپذیر است که می توان آن را بدون تردید نیروی محرک توسعه در همه حوزه ها اعم از فرهنگ، اقتصاد، سیاست و جامعه دانست. اما علی رغم اعتراف و اذعان نسبت به اهمیت مقوله پژوهش، این حوزه با دشواری های ساختاری و عملکردی فراوانی مواجه است. پژوهش یکی از اساسی ترین نیازها برای نیل به پیشرفت و توسعه همه جانبه یک کشور است و قدرت و استقلال هر کشوری بر پژوهش و تولید علم استوار است. بنابر این نوع و سطح فعالیت های پژوهشی یکی از شاخص های اصلی توسعه و پیشرفت محسوب می شود. موفقیت در تمام فعالیت های مربوط به توسعه از جمله صنایع، کشاورزی و خدمات به نحوی به گسترش فعالیت های

مصاحبه با دکتر رضا ساکی

۳. در باره کتابخانه ها و برنامه دانشگاه برای افزایش دسترسی به منابع علمی هم توضیح دهید؟

میدانید که کتابخانه ها جایگاه برجسته ای را در دانشگاه بر عهده دارند! قطعاً یکی از نشانه های مهم برای یک دانشگاه خوب، برخورداری آن از یک کتابخانه استاندارد با فضا، تجهیزات و امکانات مناسب است. متأسفانه ما هنوز در بسیاری از کتابخانه های دانشگاه با یک موقعیت حداقلی از امکانات انسانی و تجهیزاتی مواجه هستیم تردیدی نیست که با توجه به حجم نیازها باید منابع قابل توجه تری به امر استاندارد سازی دانشگاهها اختصاص پیدا کند. در خصوص افزایش دسترسی استادان و دانشجویان به مدارک علمی هم تاکنون از ظرفیتهای پایگاه علوم منطقه ای شیراز نیز بهره گرفته ایم و البته در پی افزایش دسترسی در این زمینه هستیم که نتایج آن را بزودی اعلام خواهیم کرد.

اعتبار مالی نیست. ظرفیت های موجود در عرصه طرحهای پژوهشی از جمله طرحهای پژوهانه ای، کارفرمایی، کشوری و استانی نظر پژوهشگران را بخوبی بخود جلب نموده و توانسته نیاز مخاطبان گوناگون را برطرف سازد.

در سال جاری برای حمایت پژوهشی از ۶۱ استادی که مدارک مربوط به پژوهانه را تکمیل و ارسال نموده و حداقل امتیاز را کسب نموده اند با افزایش چمشگیر ضریب احتساب امتیازات مبلغی معادل ۳ میلیارد و سیصد میلیون ریال اختصاص و اطلاع رسانی نموده ایم. چنین حمایتی را هرگز تاکنون شاهد نبوده ایم. پژوهشهای استانی عرصه دیگری برای حمایت از فعالیتهای پژوهشی استادان است که بخوبی مورد استقبال واقع شده است.

پژوهشی بستگی دارد. پژوهش یکی از محورهای مهمی است که ضامن پیشرفت و توسعه پایدار در هر کشور به شمار می آید. اگر پژوهشی صورت نگیرد، دانش بشری افزایش نخواهد یافت و دچار سکون و رکود خواهد شد. بدون انجام پژوهش، امور آموزشی نیز از پویایی و نشاط لازم برخوردار نخواهد بود. از این رو یکی از عوامل اساسی پیشرفت در کشورهای توسعه یافته، توجه خاص به امر پژوهش است. اصولاً پیشرفت و توسعه، ارتباط مستقیمی با تحقیقات علمی دارد و رشد و توسعه کشورهای پیشرفته در نتیجه سرمایه گذاری در بخش پژوهش است. حجم وسیع پژوهش های علمی در کشورهای توسعه یافته صنعتی گویای این واقعیت است. بررسی سیاستها و برنامه های توسعه کشورهای توسعه یافته گویای این واقعیت است که این کشورها به اهمیت جایگاه علم و فناوری واقف بوده و این دو را محور توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خود تلقی کرده اند و برای دستیابی به توسعه علمی و مرجعیت علمی اقدام به برنامه ریزی استراتژیک و سرمایه گذاری کلان کرده اند. در کشور ما نیز در سند چشم انداز بیست ساله، ایران کشوری با جایگاه اول علمی و فناوری در منطقه هدفگذاری شده است. برای دستیابی به این موقعیت، لازم است وضعیت تولید علم در ایران با کشورهای منطقه هدف بطور مستمر مورد بررسی و مقایسه قرار گیرد تا نقاط حرکت، مرزهای رقابت و کشورهای رقیب معلوم شوند. سپس ضرورت دارد براساس وضعیت جاری تولید علم در ایران، نوعی برنامه ریزی فعال و اقدامات آینده نگر در راستای جایگاه علمی ایران انجام شود. دانشگاه به عنوان سازمان تولید کننده دانش، بار اصلی وظیفه تحقق و دستیابی به

برای دانشجویان عزیزم در دانشگاه فرهنگیان به راههای نرفته فکر کنیم

دکتر رضا کچویان جوادی

مدیر بالندگی حرفه ای منابع انسانی دانشگاه فرهنگیان

برای ارائه پاسخ مناسب به مسائل بخش اول مواجه هستیم چگونه می توان برای آنچه که نسل X آنها را می پندارند، راهکار ارائه نمود. علیرغم گزارش های مستند و غیر مستند باید اعتراف نمود که فاصله ما با جهان توسعه یافته در حوزه ای بسیار مهم و با ارزش تحت عنوان تحقیق و پژوهش بسیار زیاد است. این جمله ارجاع به بخش اول معضلات آینده پیش روست، بخشی که ما از مسائل موجود مطلع هستیم و قرار است با کنکاش و تدبیر و جستجو، آنهم با بکارگیری متدلوژی علمی و قابل دفاع، نسبت به رفع آنها تلاش کنیم. تجارب این معلم نظام آموزشی کشور با گذراندن ۳۲ سال خدمت در مدرسه و دانشگاه، نشان میدهد که ما در پیمودن بخش اول مسیر پیش رو با ناکامی مواجهیم، عدم آشنایی تمام و کمال با روش تحقیق علمی، آمار توصیفی، آمار

مخاطبان این متن، دانشجویانی هستند که مدیران و جامعه انتظار دارند با اعتماد حداکثری، آموزش و تربیت فرزندان خود را در فردای بسیار نزدیک به دستان با کفایت آنها بسپارند. آینده پیش رو سرشار از مسائلی است که برای نسل حاضر تبیین و همچنین مستعد چالش ها و معضلاتی است که همگان و از جمله دانشجویان از آن بی اطلاعند. برای دو بخش فهرست شده، به فراخور می توان راهکارهایی ارائه نمود، اما باید اذعان کرد در شرایطی که بادستان نسبتاً خالی

مصاحبه با دکتر رضا کچوئیان جوادی

سهم آنهاست و به اینگونه دلایل در ناکامی تولید دانش و علم قابل دفاع اشاره شد تلاش نمایند و بویژه از ایشان بخواهم که به راههای نرفته در حوزه تولید علم و پژوهش و تحقیق فکر کنند. واقعیت این است که دنیای صنعتی با سرعتی سرسام آور و با بکارگیری از عنصر هوش مصنوعی، آنچنان می تازد که توانی برای تولید آثار مشابه و تکراری برای ما که مدعیان ورود به افق ۱۴۰۴ به عنوان قدرت برتر علمی در منطقه هستیم، باقی نمیگذارد و این دومین حقیقت تلخ است. در حالیکه ما باید تلاش کنیم نسل حاضر را برای پیش بینی معضلات و چالش های آینده جامعه و سپس ارائه راه حل های متناسب آماده کنیم، تاسی به آثار تولید شده تکراری و تهی از محتوای علمی و قابل دفاع، قطعاً کاری عبث و به دور از تدبیر و درایت است. پژوهش علمی برای دانشجوی ایران اسلامی باید اولین الویت و مهمترین آن باشد. جامعه فاخر ما امروز حق خود میداند که صندلی های دانشگاه هایش را اینگونه جویندگان علم و دانش پر کنند. اگر عزمی برای بالندگی جامعه خود دارید این توصیه معلم دیروز و امروز خود را جدی بگیرید.

استنباطی، ورود و استفاده از دانش هرمنوتیک و تفسیر داده ها، عدم موفقیت در کاوش دانش موجود در سایر موتور های جستجوگر پیشرفته و اکتفا به موجودی فضای گوگل و مهمتر از همه، عدم نگرش درست و عمیق و واقع بینانه به پژوهش و باورمندی و اعتقاد راسخ به این حوزه، مستندات قابل ارائه برای این ادعاست، البته که در این ناکامی، سهمی هم از آن معلمان و مدرسانی است که بدون اطلاع و تسلط و دانش کافی به این حوزه ها ورود پیدا کرده اند و تحت عنوان اساتید راهنما و مشاور و داور به صرف تکمیل ظرفیتهای خالی جدول دانشجویان دوره های تکمیلی برای گذراندن پایان نامه یا رساله، از گذشته دیر تا آینده ای لایتناهی، آماده پذیرش دانشجوی جدید برای تالیف و تدوین پایان نامه یا رساله هستند و بدون برخورداری از مرجعیت علمی و تخصص و تعهد و گذاشتن وقت لازم و کافی برای مطالعه دست نوشته های دانشجویان و اقدام به اصلاح آنها، این سیکل معیوب را کاملتر می کنند. این عبارات حقایق غیر قابل انکار حاکم بر مجامع علمی امروزه جامعه ماست، و ما بسیار متاسفیم از این اولین حقیقت تلخ. اما در این فرصت میخوایم به دوستان عزیزم سفارش کنم که با تلاش حداکثری نسبت رفع دلایلی که

این اهداف مهم را بر عهده دارد. علم و تولید آن سنگ بنای اصلی تمدن امروزی است و به شکلی گسترده در ارتباط با سایر واقعیت های جامعه روند حیاتی خود را ادامه می دهد. تولید، بسط و گسترش علم تأثیر عمیقی در تمام حوزه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور دارد. به تعبیر دیگر تولید علم و توسعه علمی به عنوان موتور محرکه توسعه همه جانبه و پایدار کشورها نقش عمده ای را ایفا می کند. امروزه تمامی کشورهای توسعه یافته و یا در حال توسعه برای حفظ یا ایجاد بنیان های توسعه یافتگی و ارتقاء قدرت رقابت خود با دیگر کشورها، علم و فناوری را به عنوان محور اصلی فعالیت های خود مورد توجه قرار می دهند و بودجه های کلانی را به فعالیت های تحقیقاتی اختصاص می دهند. بنابراین نقش تحقیقات علمی به منزله ساز و کار مؤثر و تعیین کننده در توسعه ملی را نمی توان کم اهمیت تلقی کرد، چرا که پژوهش دانش تولید می کند و کاربرد دانش در عمل، سبب توسعه می شود. مسئولیت توسعه تحقیقات و تولید دانش بر عهده دانشگاه ها می باشد که با توجه به امکانات، توانایی ها و تجارب علمی انتظار می رود که آن ها این رسالت را به بهترین نحو به انجام برسانند و نقش های متعدد خود را در پاسخگویی به مسئولیت های ماهوی و اجتماعی خویش ایفا کنند.

مفهوم نیازسنجی پژوهشی

دکتر علی یاسینی فرید

استادیار و عضو هیئت علمی گروه مدیریت، دانشگاه ایلام

با توجه به تعریف نیاز و نیازسنجی، نیازسنجی پژوهشی به فرایند پیچیده شناسایی نیازهای پژوهشی بالقوه و تعیین اولویت در بین پروژه های مختلف تحقیقاتی اشاره می کند تا از این رهگذر مبنای قابل دفاعی برای تخصیص مؤثر منابع فراهم آید (Fathi, ۲۰۰۵, p۳). در عین حال ضروری است تا از لحاظ مفهومی بین شناسایی نیازهای پژوهشی (RNI)، تعیین اولویت های تحقیقاتی (RPS) و نیز تخصیص منابع

مفهوم نیازسنجی پژوهشی

عنوان بنیادی ترین و حیاتی ترین فعالیت در فرایند تدوین برنامه های پژوهشی تلقی می گردد.

به طور کلی نیازسنجی پژوهشی دارای هدف های متعددی است که از جمله مهم ترین آنها را می توان به شرح زیر برشمرد:

- ۱- دستیابی به یک جهت گیری روشن به منظور هدایت فرایند برنامه ریزی پژوهش؛
- ۲- انطباق بخشیدن تحقیقات در سازمان ها و نهادهای مختلف با اولویت های شناسایی شده؛
- ۳- جلوگیری از اتلاف منابع پژوهشی و ممانعت از صرف این منابع در حوزه هایی که فاقد اولویت و اهمیت هستند؛
- ۴- سازماندهی و هماهنگی لازم بین طرح های پژوهشی مختلف در سطح یک سازمان یا وزارتخانه به منظور جلوگیری از دوباره کاری و پراکنده کاری؛
- ۵- تخصیص بهینه اعتبارات پژوهشی براساس اولویت های تحقیقاتی سازمان یا وزارتخانه (شفاف سازی هر چه بیشتر فرایند تخصیص منابع)؛
- ۶- بسیج قابلیت ها و ظرفیت های پژوهشی موجود در سطح سازمان و محیط آن برای پاسخ به نیازهای پژوهشی؛
- ۷- بسترسازی لازم برای بکارگیری نتایج و یافته های تحقیقات از طریق اجرای طرح های پژوهشی ضروری و مورد نیاز؛
- ۸- آینده نگری در امر پژوهش و پرهیز از تصمیم گیری های لحظه ای و غیر استراتژیک در حوزه پژوهش؛
- ۹- زمینه سازی برای ارتباط و اتصال هر چه بیشتر تصمیمات و تحقیقات از طریق انجام تحقیقات اساسی مورد نیاز سازمان یا وزارتخانه؛
- ۱۰- تدوین برنامه های پژوهشی مبتنی بر مشارکت کلیه گروه ها و عوامل دخیل در سطح سازمان.

نیازسنجی پژوهشی به عنوان اولین گام نقش جهت دهنده فرایند برنامه ریزی پژوهشی را بر عهده دارد، مدنظر می باشد. مهم ترین پیامد و نتیجه فرایند نیازسنجی پژوهشی عبارت است از بیانیه نیازسنجی پژوهشی که دربردارنده فهرستی اولویت بندی شده از عناوین پژوهشی است.

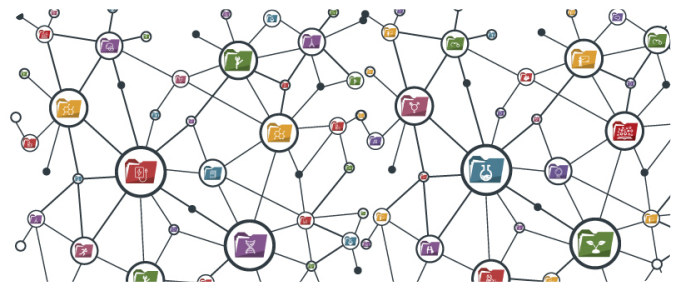
سطوح نیازسنجی پژوهشی

نیازسنجی پژوهشی به عنوان مهم ترین گام در فرایند برنامه ریزی پژوهشی و راهنمای منطقی تخصیص منابع می تواند در سطوح متفاوت سازمانی انجام شود. اساساً در چارچوب یک نظام پژوهشی سطوح متفاوت از نیازسنجی پژوهشی می تواند اتفاق افتد. این سطوح عبارتند از سطح ملی، سطح مؤسسه ای یا سازمانی و سطح برنامه پژوهشی. اینک به شرح مختصر هر یک از آنها می پردازیم. در سطح ملی عموماً دولت در خصوص نوع پژوهش، میزان اعتبارات تخصیصی به پژوهش،

(RA) تفاوت قابل شویم. این مفاهیم در حقیقت زیرمجموعه و بخش هایی از فرایند نیازسنجی پژوهشی هستند و به درک بهتر آن کمک می کنند.

شناسایی نیازهای پژوهشی عبارت از فرایند شناسایی تمام طرح ها و عناوین پژوهشی بالقوه، صرف نظر از کیفیت و اولویت آنها است. به عبارت روشن تر در شناسایی نیازهای پژوهشی، دستیابی به حداکثر عناوین و موضوعات تحقیقاتی هدف اصلی را تشکیل می دهد (Fathi, ۲۰۰۱) در حالی که تعیین اولویت های تحقیقاتی به معنای فرایند گزینش و انتخاب برخی از عناوین برای پژوهش از بین مجموعه متنوعی از موضوعات پژوهشی است (Falconi, ۱۹۹۱, P۴۱) و تنها پس از اجرای شناسایی نیازهای پژوهشی و اولویت بندی آنها، یک سازمان یا مؤسسه می تواند مبنای علمی و منطقی معینی را برای تخصیص منابع به طرح های پژوهشی به صورت شفاف و قابل دفاع فراهم نماید.

بنابراین در یک برداشت کلی، نیازسنجی پژوهشی فرایندی پیچیده و دشوار است که با شناسایی نیازهای پژوهشی بالقوه آغاز می شود، با اولویت بندی این نیازها ادامه می یابد و نهایتاً با تدارک مبنایی برای تخصیص منابع در دسترس به عناوین پژوهشی به اتمام می رسد.

اهداف نیازسنجی پژوهشی

آنچه که عملاً در حال حاضر در بسیاری از سازمان ها به وضوح قابل مشاهده است، پیچیدگی و دشواری تصمیم گیری در عرصه پژوهش و تحقیقات است. به طور کلی فشار فزاینده ای بر سازمان های متولی پژوهش در جهت بهبود کارایی و اثربخشی برنامه های پژوهشی انسان وجود دارد. ازجمله این که بودجه های پژوهشی در برخی موارد محدود و یا حتی قطع می شود (Connell, ۲۰۰۴) در نتیجه این فشارها، به مقوله نیازسنجی پژوهشی بیش از پیش در سازمان های معاصر توجه معطوف شده است و علاوه بر این برای پاسخ به این فشارها و محدودیت ها، مدیران پژوهش باید به دنبال راه ها، الگوها و رویکردهای جدید برای هدایت و رهبری فعالیت های پژوهشی و نیز دستیابی به منابع جدید پژوهشی باشند. با عنایت به چنین واقعیاتی است که نه تنها سازمان های معاصر مقوله نیازسنجی پژوهشی را به عنوان یک فعالیت ضروری، پذیرفته اند؛ بلکه امروزه نیازسنجی پژوهشی به

مفهوم نیازسنجی پژوهشی

در سطح برنامه، مدیران پژوهشی و متخصصان امر در خصوص اولویت عناوین مختلف پژوهشی در یک برنامه مصوب و نیز نحوه تخصیص منابع به طرح ها و فعالیت های مختلف تحقیقاتی اقدام می نمایند. در این جا از یکسو اهداف مطروحه در یک برنامه پژوهشی و از سوی دیگر مسائل و مشکلات عملی مؤسسه می تواند بسیار اثرگذار باشد. در این سطح، ملاحظات علمی و فنی نافذترین عامل در اولویت بندی طرح های تحقیقاتی است و از سوی دیگر طرح های مختلف برحسب اصالت و کیفیت علمی و فنی با یکدیگر مقایسه می شوند (Dagg, ۱۹۹۲).

رویکرد یا سطح مبتنی بر برنامه پژوهشی اخیراً بسیار متداول و مورد استفاده می باشد. این رویکرد فرض می کند که پژوهش باید در قالب برنامه ها سازماندهی شود. بسیاری از سازمان های پژوهشی دریافته اند که محدودیت های مربوط به سازماندهی پژوهش برحسب رشته های علمی سبب می شود که برنامه های پژوهشی بیش از حد آکادمیک باشند. از اینرو امروزه این سازمان ها تلاش می کنند تا برنامه های پژوهشی بیشتر مبتنی بر نیازهای کاربران باشد. یک برنامه می تواند متمرکز بر محصول یا گروهی از محصولات یا خدمات، حول محور مناطق عمده جغرافیایی یا نظام تولیدی و یا عوامل تولیدی باشد.

یک برنامه پژوهشی می تواند کاملاً در چارچوب یک سازمان یا توسعه بوده، فعالیت های متعدد پژوهشی را در قالب آن سازمان در بر گیرد و یا اینکه بین سازمانی بوده، سازمان های متعددی در یک زمینه معین با هم همکاری پژوهشی داشته باشند (Falconi, ۱۹۹۱).

منظور از برنامه نه تنها درگیرنده مجموعه ای از فعالیت ها است بلکه هویت سازمانی که فعالیت ها در آن انجام می شود نیز باشد. هنگامی که چندین سازمان در یک برنامه پژوهشی

و تأمین منابع مالی برای هر یک از سازمان ها یا مؤسسات پژوهشی تصمیم گیری می کند. در این فرایند، عموماً سیاست های اصلی و نیز فرایند مذاکره و چانه زنی بین بخش های مختلف و بدنه تصمیم گیری برای اتخاذ تصمیم درباره اولویت ها و اعتبارات پژوهشی بسیار نافذ و اثرگذار است. نتیجه تا حد زیادی به انتظارات تصمیم گیرندگان از تأثیر پژوهش های ذیربط بر تحقق اهداف و سیاست های ملی وابسته است. برای مثال در حوزه کشاورزی به چه میزان عناوین پژوهشی و اعتبارات تخصیصی می تواند به رفاه روستائیان، فقرزدایی، رشد صادرات و بهبود کیفیت محصولات کمک کند. یا اینکه در عرصه آموزش عالی، به چه میزان عناوین و طرح های پژوهشی به بهبود کیفیت آموزش عالی، استخدام دانش آموختگان و ... منجر می شود.

در سطح مؤسسه ای، وزارتخانه ها و مدیریت ها ارشد پژوهشی می توانند بر مبنای داده ها و نتایج تحقیقات یا نیازسنجی پژوهشی در خصوص اهمیت نسبی برنامه های مختلف پژوهشی تصمیم گیری کنند. اساساً برنامه های مختلف پژوهشی بیانگر عناوین پژوهشی مختلفی است که اهمیت و جایگاه هر برنامه با عنایت به نقش آن در تحقق اهداف و سیاست های توسعه ملی در بخش ذیربط (آموزش و پرورش، صنعت، خدمات، کشاورزی و ...) مورد ارزیابی قرار می گیرد و تأثیر بالقوه هر برنامه پژوهشی با سایر برنامه ها مقایسه می شود. در این سطح علاوه بر ضرورت انجام مطالعات نیازسنجی پژوهشی و انجام قضاوت های فنی و تخصصی، ملاحظات سیاسی به ویژه دیدگاه های وزراء و مدیران ارشد نیز می بایست لحاظ شود. به عبارت روشنتر، با توجه به برنامه های بلند مدت مؤسسه در این سطح نظرات مدیران و رهبران ارشد یک وزارتخانه و یا سازمان های پژوهشی به عنوان نیروهای اثرگذار مدنظر قرار می گیرند. (Cohen, ۱۹۹۴)

مفهوم نیازسنجی پژوهشی

کالاهای مناسب که فلسفه اصلی به وجود آمدن سازمان را تشکیل می دهد، می باشند، در حالی که از پژوهش در زمینه نیروهای درون سازمانی و نیز منابع مورد نیاز برای عملیات (سطوح دوم و سوم) غفلت ورزیده می شود.

موانع نیازسنجی پژوهشی

وجود مجموعه ای از عوامل در سازمان ها و مؤسسات پژوهشی سبب می شود تا از اجرای پروژه های نیازسنجی استقبال مناسبی صورت نپذیرد. به طور کلی مجموعه موانع فرایند نیازسنجی پژوهشی را می توان به شرح زیر برشمرد:

- ۱- عدم وجود باور و اعتقاد به نیازسنجی بطور عام و نیازسنجی پژوهشی به طور خاص در نزد مدیران و تصمیم گیرندگان؛
- ۲- تلقی نیاز به عنوان نوعی ضعف یا مشکل و در نتیجه مقاومت در مقابل فرایند نیازسنجی پژوهشی؛
- ۳- نگرانی از سؤاستفاده احتمالی از اطلاعات حاصل از نیازسنجی در حوزه های مختلف؛
- ۴- وجود ارزش ها و دیدگاه های متفاوت در نزد گروهی که قرار است به عنوان منابع اطلاعاتی در نیازسنجی پژوهشی مشارکت نمایند؛
- ۵- جوان بودن حوزه نیازسنجی پژوهشی و عدم تکامل ابزارها در این حوزه معرفتی؛
- ۶- ضرورت بومی سازی و تغییر ابزارهای تدوین شده در سایر ممالک با توجه به شرایط کشور و عدم سرمایه گذاری مناسب برای خلق و تدوین ابزارهای مناسب بومی؛
- ۷- عدم توجه به ضرورت مشارکت کلیه شرکاء در فرایند نیازسنجی پژوهشی (عوامل ذی علاقه، ذی نفوذ، ذی ربط، ذی نفع و ذی صلاح)؛
- ۸- سیاسی بودن فرایند نیازسنجی به این معنا که نیازسنجی عملاً حیطه تصمیم گیری افراد را محدود نموده و در پاره ای از موارد به عنوان عاملی در جهت کاهش قدرت و اقتدار و کنترل مدیر در سازمان تلقی می گردد. در برخی موارد نیز اولویت های استخراج شده با برخی نظرات و عقاید بنیادی رایج در سازمان در تضاد است و این امر موجب عدم حمایت از فرایند نیازسنجی پژوهشی می گردد؛

مشارکت داشته باشند، پژوهشگران این سازمان ها در حالتی از ارتباط و تعامل قرار می گیرند که به آن شبکه گفته می شود.

هر برنامه پژوهشی شامل مجموعه ای از اجزاء و مؤلفه ها است که به آن پروژه های تحقیقاتی گفته می شود. هر پروژه تحقیقاتی شامل فعالیت هایی (نظری یا تجربی) است که فقط تا زمان اتمام تحقیق ادامه دارند. در عین حال هر برنامه می تواند شامل برنامه های فرعی معینی باشد.

گروه های هدف

یکی از مباحث مهم در مقوله نیازسنجی پژوهشی، شناسایی و تعیین گروه های هدف در فرایند شناسایی و تعیین اولویت های تحقیقاتی می باشد. به عبارت روشن تر پژوهش های مختلف عمدتاً در صدر حل مسائل و مشکلات مجموعه ای از مخاطبان است که ضرورتاً می بایست از پیش شناسایی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند.

ویت کین گروه های هدف را به سه دسته عمده تقسیم نموده است:

- **سطح (۱):** این سطح متمرکز بر دریافت کنندگان خدمات نظیر مشتریان، ارباب رجوع، مصرف کنندگان کالاها و خدمات، اطلاعات و مانند آن است.
 - **سطح (۲):** این سطح متمرکز بر افرادی است که در ساختار سازمانی یا مؤسسه ای وظیفه تدارک و یا ارائه خدمات و سیاست گذاری و برنامه ریزی را بر عهده دارند افرادی نظیر کارکنان، کارشناسان، کارگران، نیروهای صف و ستاد یا پشتیبانی، مدیران و ... در این سطح قرار می گیرند.
 - **سطح (۳):** این سطح متمرکز بر راه حل ها نظیر ساختمان ها، تسهیلات، تجهیزات، منابع، تکنولوژی، برنامه ها، نظام ارائه آموزش، شرایط کار، نحوه تخصیص منابع و مانند آن است.
- شناسایی مخاطبان یا گروه های هدف در هر سازمان یا مؤسسه پژوهشی از این رو دارای اهمیت است که به تمامی ابعاد توجه و اهتمام متوازن صورت می پذیرد و از توجه بیش از حد به یک سطح و غفلت از سطوح دیگر اجتناب ورزیده می شود. برای مثال در برخی از سازمان ها، پژوهش ها عمدتاً معطوف به سطح اول و ارائه خدمات و یا تولید

مفهوم نیازسنجی پژوهشی

بخش فرعی که توسط برنامه پژوهشی تحت پوشش قرار می گیرد می تواند در ارتباط با کالا یا خدمات معین، مناطق جغرافیایی خاص، عوامل تولیدی، گروه های کاربران، یک رشته خاص و یا هر زمینه دیگری باشد.

برنامه ریزی پژوهشی به عنوان بخشی از فرایند برنامه ریزی کلی یک سازمان پژوهشی، مرحله ای است که در آن اولویت های پژوهشی شناسایی و طرح های تحقیقاتی تدوین می شوند.

مراحل برنامه ریزی پژوهشی و جایگاه نیازسنجی پژوهشی در این فرایند

برنامه ریزی پژوهشی می تواند در قالب الگوها و رویکردهای مختلف صورت پذیرد. با این همه، وجه مشترک اکثر الگوهای برنامه ریزی پژوهش، طی هشت مرحله به شرح زیر است:

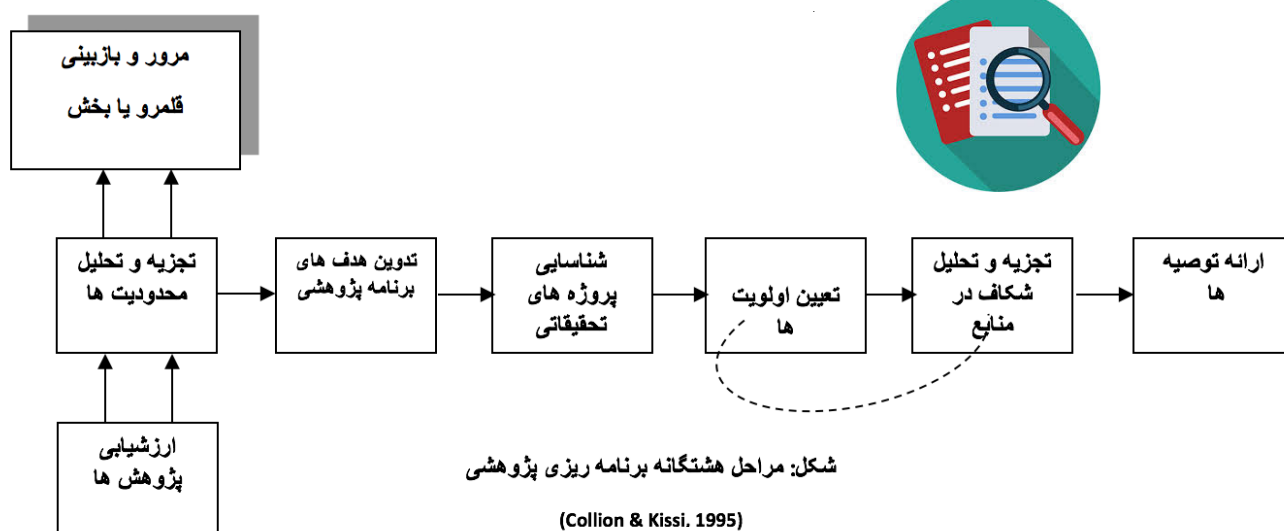
- ۱- مرور و بازبینی قلمرو پژوهشی
 - ۲- تجزیه و تحلیل محدودیت ها
 - ۳- ارزیابی نتایج پژوهشی موجود
 - ۴- تدوین هدف ها و استراتژی پژوهشی
 - ۵- شناسایی پروژه های تحقیقاتی
 - ۶- تعیین اولویت های پژوهشی از بین طرح های تحقیقاتی مختلف
 - ۷- تجزیه و تحلیل شکاف در خصوص منابع انسانی
 - ۸- ارائه پیشنهادات اجرایی
- شکل زیر مراحل عمده برنامه ریزی پژوهشی را نشان می دهد:

۹- فقدان برنامه ریزی و طرح ریزی لازم برای نیازسنجی پژوهشی و عدم توجه به این حقیقت که استفاده صرف از ابزارها نیازسنجی پژوهشی محسوب نمی شود. ابزار فقط یک مؤلفه نیازسنجی پژوهشی است؛

۱۱- تغییر و تحولات سریع در نیازهای پژوهشی و ضرورت بازاندیشی مداوم در نتایج حاصل از اجرای نیازسنجی پژوهشی.

برنامه ریزی پژوهشی چیست؟

برنامه ریزی پژوهشی فرایندی است که به وسیله آن محتوای یک برنامه پژوهشی در افق زمانی میان مدت تا بلندمدت بطور جزئی تعریف و تصریح می شود. محتوای یک برنامه پژوهشی مشتمل بر عناوین طرح های تحقیقاتی، منابع موردنیاز برای اجرای طرح های پژوهشی به ویژه منابع انسانی شامل تعداد محققان، و ترکیب تخصص آنها، تجهیزات ویژه (اگر مورد نیاز باشد)، و بودجه بندی برای اجرای برنامه پژوهشی است. بودجه بندی عمدتاً مبتنی بر فرم های مرتبط با هزینه های اجرایی برحسب پژوهشگر است و از کشوری به کشور دیگر و حتی از شهری به شهر دیگر در یک کشور متفاوت است. در فرایند برنامه ریزی پژوهشی معمولاً پژوهش در قالب برنامه های تحقیقاتی سازماندهی می شود. هر برنامه پژوهشی مشتمل بر مجموعه ای از فعالیت های تحقیقاتی است که در قالب قلمروها یا پروژه های تحقیقاتی سازماندهی شده اند (Capo et al, ۲۰۰۱). پروژه های تحقیقاتی بدنبال تحقق مجموعه ای از هدف ها در ارتباط با توسعه ملی و یا نیازهای کاربران ویژه در یک قلمرو یا بخش خاص هستند. قلمرو یا

همانطور که ملاحظه می شود، نیازسنجی پژوهشی بخش گسترده ای از فرایند برنامه ریزی پژوهش را به خود اختصاص داده است. این فرایند از مرور و بازبینی قلمرو پژوهشی شروع تا تبیین اولویت ها ادامه می یابد.

اقدامات معاونت پژوهشی دانشگاه فرهنگیان در سال ۱۳۹۶ برای بهسازی کتابخانه‌ها

دانشگاه فرهنگیان با ۹۸ پردیس/واحدهای آموزشی و همین تعداد کتابخانه در سراسر کشور فعال است. در این کتابخانه‌ها جمعاً یک میلیون و هشتصد هزار عنوان کتاب موجود است. هر ساله برنامه‌هایی برای ارتقای استاندارد کتابخانه‌ها انجام می‌گیرد. از مهمترین برنامه‌های اجرا شده در اشاعه اطلاعات که توسط اداره کل نشر و اطلاع رسانی علمی معاونت پژوهشی در سال ۱۳۹۶ صورت گرفته است، موارد زیر است:

۳. استقرار سامانه یکپارچه سیمرغ در کلیه پردیس/واحدها: در حال حاضر امکان جستجو و بازیابی ۸۰ درصد منابع فارسی امکان پذیر است. همچنین سیستم گردش امانت ۶۰ درصد کتابخانه‌ها نیز فعال شده است. با استفاده از لینک سامانه کتابخانه‌های دانشگاه می‌توان به این امکان دسترسی یافت. ۴. تجهیز و عمران کتابخانه‌ها: مبلغ پانصد میلیون تومان جهت تجهیز استاندارد کتابخانه‌های دانشگاه و مبلغ یک میلیارد تومان به عمران و بازسازی کتابخانه‌ها اختصاص یافت. ۵. ارتقای سطح علمی کتابخانه‌ها: مبلغ پانصد میلیارد تومان با توجه به نیازسنجی کتابخانه‌ها برای خرید کتب چاپی اختصاص یافت. در سال ۱۳۹۶ قرار شد هر کتابخانه به صورت غیرمتمرکز با توجه به نیازسنجی خود به خرید کتاب بپردازد. ۶. استقرار فاز اول کتابخانه دیجیتال: در اجرای فاز اول نسبت به گردآوری و درج فایل مقطع تحصیلات تکمیلی پردیس‌های سراسر کشور اقدام شد.

۱. دسترسی به پایگاه سیویلیکا: در سال ۱۳۹۶ امکان دسترسی به پایگاه سیویلیکا در کلیه پردیس /واحدهای کشور از طریق آی پی‌های معتبر برقرار شد. لذا اساتید، دانشجویان و همکاران محترم می‌توانند از طریق آی پی‌های فعال شده و در محدوده مکانی دانشگاه به آدرس www.civilica.com مراجعه نموده و در طی هر روز دو عنوان مقاله دریافت نمایند. متن کامل مقالات درخواستی به ایمیل پژوهشگران ارسال خواهد شد.

۲. دسترسی به پایگاه‌های خارجی: از دیگر فعالیت‌های اشاعه اطلاعات در سال ۱۳۹۶ برقراری دسترسی به پایگاه‌های خارجی بوده است. کلیه اساتید، دانشجویان و همکاران می‌توانند با تکمیل فرم عضویت و با مراجعه به آدرس اینترنتی <http://edupaper.ir> به مقالات تحت پوشش دانشگاه دسترسی یابند و در هر ماه ۱۰ عنوان مقاله در هر ماه دریافت نمایند. از جمله پایگاه‌های تحت پوشش شامل امرالد، ساینس دایرکت، وایلی، اشپرینگر و ... می‌باشد.

مرور نظام مند تحقیقات (Systematic Literature Review)

احسان طوفانی نژاد

دکتری تکنولوژی آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی

محقق مهمان، دانشگاه استرالیای جنوبی و دانشگاه ایالتی کالیفرنیا

و ورود مطالعات مشخص شده و کلمات کلیدی جهت جستجو با توجه به سوال پژوهش تعیین می‌گردد. محقق بوسیله کلمات کلیدی و راهبردهای جستجوی از قبل مشخص شده در پایگاه‌های داده مرتبط اقدام به جستجو کرده و اطلاعات تمامی مطالعات یافت شده را ذخیره می‌کند. سپس با توجه به معیارهای انتخاب، ابتدا با مرور عنوان و چکیده مقالات نامربوط را از روند انتخاب با ذکر دلیل خارج می‌کند، جهت بررسی کامل تر، متن کامل مطالعات وارد شده به مرحله بعدی مرور شده و دوباره مقالات نامربوط با ذکر دلیل خارج می‌گردد تا در نهایت به مطالعات کاملاً مربوط به سوال تحقیق با توجه به معیارهای انتخاب

یک موضوع یا شناسایی موضوعات مشترک در سراسر تحقیقات را تسهیل کرده و یا به توسعه یک نظریه کمک کنند (تندور و همکاران، ۲۰۱۲؛ همرسلی، ۲۰۰۱). از کاربردهای مرور نظام مند می‌توان به خاتمه ابهام در مورد یک موضوع مشخص، مشخص نمودن موضوعاتی که شواهد کافی برای آنها وجود ندارد، و ایجاد دیدگاههای جدید بوسیله ترکیب یافته‌های حاصل از مطالعات مختلف اشاره کرد. (صفاری و همکاران، ۱۳۹۲)

یکی از روش‌های معروف انجام مرور نظامند، روش پریزما (موهر و همکاران، ۲۰۰۹) است. مراحل مرور نظام مند بگونه‌ای است که پس از انتخاب تعیین سوال پژوهش، معیارهای انتخاب

مرور نظام مند تحقیقات یک تفسیر از مستندات انتخاب شده در موضوعی مشخص است. با توجه به تعداد بالا و همچنین روند افزایشی تولید مستندات علمی، سازماندهی شفاف و آگاهی از نتایج و یافته‌های مشخص مورد نیاز محققین می‌باشد. ویژگی اصلی مرور نظام مند اینست که همه مطالعات مرتبط با موضوع شناسایی، در روندی شفاف و نظام مند با توجه به ملاک‌های مشخص انتخاب، سپس خلاصه-سازی، تحلیل، ارزشیابی و ترکیب می‌گردند. در حقیقت مرور نظام مند تلاش می‌کند با کاهش خطای سیستماتیک و تعصب محقق، یک تصویر بزرگتری درباره موضوع مورد تحقیق ایجاد کند. مرورهای نظام مند می‌توانند درک

مرور نظام مند تحقیقات

مقالات برسد. جهت جلوگیری از خطا و تعصب، تمام این مراحل توسط چند نفر صورت گرفته و موارد مورد اختلاف توسط نفر سوم بررسی می شود. تمام این مراحل به همراه جزئیات در یک چارت با عنوان چارت روند انتخاب مقالات نشان داده می شود که نمونه ای از آن در شکل ۱ نمایش داده شده است. پس از این مرحله، اطلاعات تمام مطالعات انتخاب شده در جداولی وارد می گردد و طبق این جداول یافته های مرور نظام مند استخراج شده و سپس جهت بحث و بررسی تحلیلی می گردد. همچنین جهت اطمینان از قابل تعمیم بودن یافته های مقالات، ارزیابی کیفی از تمام مقالات انتخاب شده طی یک لیست استاندارد صورت گرفته و نتیجه ارزیابی مقالات گزارش می شود.

این روش مرور به تمام محققین، مخصوصا دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد جهت انجام پایان نامه و رساله توصیه می گردد.

منابع

صفاری، محسن؛ سنایی نسب، هرمز؛ پاکپور حاجی آقا، امیر (۱۳۹۲) چگونه یک مرور سیستماتیک در زمینه سلامت انجام دهیم: یک مرور توصیفی. فصلنامه علمی پژوهشی بهداشت در ارتقای سلامت. سال اول، شماره ۱. Hammersley, M. (۲۰۰۱). On 'systematic' reviews of research literatures: A 'narrative' response to Evans Benefield, British Educational Research Journal, ۲۷, ۵۴۳-۵۵۴.

Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (۲۰۰۹) Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Med ۶(۷): e۱۰۰۰۰۹۷. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097>

۱۰۰۰۰۹۷.journal.pmed
Tondeur, J., van Braak, J., Sang, G., Voogt, J., Fisser, P., Ottenbreit-Preparing pre-Leftwich, A (۲۰۱۲). A service teachers to integrate technology in education: a synthesis of qualitative evidence. Computers Education, ۱۳۴ (۱), ۱۴۴-۱۵۹.

عمل پژوهی معلمان و پاره ای از چالش های فراروی آن در یک نگاه

دکتر پری شایسته فر

دکتری آموزش زبان انگلیسی

کشور باز نموده است. بخشنامه هایی که در سال های اخیر از سوی آموزش و پرورش به مدارس و معلمان ابلاغ شده حاکی از اهمیت روزافزون این فرآیند پژوهشی در میان مسئولان، معلمان و سایر پرچمداران نظام آموزش و پرورش و تربیت معلم کشور است. در واقع می توان گفت که امروزه، اینکه معلمان به چه

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش توسط معلمان و تأثیر بسزای آن در توسعه حرفه ای آنان اخیرا پای واژگانی همچون اقدام-پژوهی و عمل-پژوهشی را به حوزه تعلیم و تربیت، و به ویژه، تربیت معلم

عمل پژوهی معلمان و پاره‌ای از چالش‌های فراروی آن در یک نگاه

تنظیم شده قرار گرفته و اغلب از این بابت احساس نگرانی می‌کنند. از اینرو، آزادی عمل خود را محدود می‌بینند و هر زمانی که احساس کنند پژوهش‌های آنان وقت کلاس را گرفته و مانع اتمام به موقع برنامه درسی شده در انجام آن‌ها مقاومت نشان می‌دهند تا، در نتیجه، برای پوشش و اتمام برنامه خود وقت کافی در اختیار داشته باشند. همین عامل، یعنی عامل وقت، یکی از چالش‌های غیر قابل انکار در محیط تدریس است. فشار زمان (کمبود زمان) راه را بر تفکر و تأمل بر تدریس و تربیت می‌بندد چرا که اندیشه ورزی و تولید دانش عملی مستلزم صرف وقت کافی و تأملی عمیق بر عمل تدریس و تعلیم است.

علاوه بر آنچه که در بالا ذکر شد، عدم برخورداری از الگوی عملی، عینی و مرجع، به عنوان مثال فقدان مشاور، راهبر یا همکار پژوهشگر و عملگرا در عرصه پژوهش، فقدان فرهنگی غنی در حوزه عمل پژوهی و فراهم نبودن بستر عملیاتی آن در بسیاری از محیط‌های آموزشی از دیگر چالش‌هایی است

دانش نظری نیاز دارند به تنهایی مطرح نیست بلکه حضور برجسته آنان در تولید دانش بومی و هدایت تأملانه و آگاهانه امور آموزشی نیز از اهمیت دوچندانی برخوردار گشته است. بر این اساس، می‌توان گفت معلم تأمل‌گر و آگاه معلمی پژوهشگر، فکور و کنکاشگر است که بینش، گرایش، روش و کنشی پژوهش-محور را اتخاذ نموده و به منظور ارائه تدریسی اثربخش و ایجاد تغییر مطلوب در محیط کلاس و مدرسه دست به انجام عمل-پژوهی می‌زند. به عبارتی، معلم پژوهشگر و تأمل‌گر با انجام پژوهش در عمل، به صورت کاملاً کاربردی و فکورانه، قادر به برقراری پیوند بین نظریه و عمل بوده و به عنوان عاملی حرفه‌ای از نتایج حاصله برای تأثیر بر عمل آموزشی خود و حل هوشمندانه مشکلات و مسائل کلاس و مدرسه بهره می‌برد.

علیرغم چنین آثار و نتایج مثبتی، و علیرغم اینکه در خصوص نهادینه کردن این روش پژوهشی نوپا تمهیداتی صورت گرفته و گام‌های موثری برای اصلاح ساختار منحصر آموزش محور برداشته شده، اما معلمان در عمل هنوز با چالش‌های اساسی مواجهه هستند. از جمله مهمترین این چالش‌ها، که به لحاظ ماهیتی ریشه در ویژگی‌های فردی و شخصیتی معلم دارد باور نداشتن وی به 'توانایی فکورانه عمل کردن خویش' است. این عدم اعتماد به نفس منجر شده که معلمان اغلب نگاهی پرسشگر و نقادانه به عمل خود نداشته و یا نسبت به کارآیی آن چندان خوش بین نباشند. در نتیجه، نسبت به تغییر نگرش و رویه سنتی خود مقاومت نشان داده و در عمل همچنان به رویکرد و رویه آموزش-محور سابق وفادار مانده و به نوعی احساس امنیت بیشتری را با آن تجربه می‌نمایند.

از دیگر چالش‌های مرتبط می‌توان به عدم برخورداری از آموزش، دانش و مهارت نظری و عملی لازم برای انجام عمل پژوهی اشاره نمود. این عامل خود به تنهایی می‌تواند مانعی اساسی در انجام پژوهش در عمل باشد. لذا، ضروری است تا معلمان (چه در دوران دانشجوی-معلمی و چه در دوره‌های ضمن خدمت) تحت آموزش کامل و مکفی قرار گیرند و دانش و تجربه لازم را در این زمینه کسب نمایند، از درک رویکرد اصلی و مفاهیم اساسی عمل-پژوهی گرفته تا آشنایی با روش انجام آن، به ویژه روش‌های کیفی، تحلیل نتایج و کاربرد هدفمندانه آن در حل مشکلات روزمره و نوظهور کلاس و مدرسه.

علاوه بر این، چنین به نظر می‌رسد که الزام به اتمام سیلابس درسی (خواه ترمی یا سالی) به یکی از موضوعات چالش‌آفرین برای بسیاری از معلمان بدل شده است چنانکه آنان همواره تحت فشار پوشش تمام و کمال برنامه درسی

عمل پژوهی معلمان و پاره ای از چالش های فراروی آن در یک نگاه

نظری و عملی لازم برای انجام آن از طریق آموزش، راهنمایی و مشاوره را می طلبد. و این یعنی اصل وجودی 'معلم به عنوان مصرف کننده محض دانش' و یا 'معلم به عنوان نظاره گر صرف رویدادهای آموزشی' زیر سوال رفته و در واقع نقشی فعال و پویا برای وی متصور می شود. مراد معلم پژوهشگر، متفکر، ارزیاب، مولد دانش و عامل ایجاد تغییر مطلوب در محیط آموزشی است، نه معلمی که صرفاً به آموزش سنتی خود می اندیشد و بدان می پردازد.

که کاهش انگیزه و علاقه و عدم تمایل به عمل-پژوهی را در معلمان به دنبال داشته است.

با عنایت به موارد فوق نگارنده بر این باور است که عمل پژوهشی ضرورتاً عملی خود جوش و فردی نبوده بلکه عملی جمعی و مشارکتی است که برای اینکه به عملی فکورانه، کارآمد، و دارای آثار جنبی مثبت تبدیل گردد رفع چالش های یاد شده، به ویژه، فرهنگ سازی و کسب روش و مهارت های

دانشگاه سبز
ضرورتی انکار ناپذیر

دکتر خدیجه گلین مقدم

بتوانند با آموزش مردم به کمک محیط زیست بیایند. اینکه دانشگاه سبز از نظر ساختار، برنامه ریزی و شاخص ها با دیگر دانشگاهها تفاوت ماهوی دارند یا نه خود بحث جداگانه ای می طلبد. اما می توان گفت گسترده این دانشگاه ها به پهنای کره پهنای زمین است. این دانشگاهها می توانند با آموزش و پژوهش به جامعه کمک کنند تا فعالیت هایشان از حالت زیست ستیزی به زیست سازگار تبدیل شوند. آموزش چگونگی مصرف انرژی، چگونگی مهار آبها و مصرف بهینه آن، مدیریت پسماند و امحاء یا حمل زباله ها، نوع معماری و مطابقت و همگامی آن با محیط زیست یا معماری زیست سازگار، حمل و نقل جاده ای، الگوی کشت، تشریح اثرات سوء نابودی جنگل ها، خطرات انتقال آب های بین حوزه ای، استفاده متعادل از آب های زیر زمینی و تشریح چگونگی زایش بیان ها با خالی شدن آبخوانها، خطرات استخراج آب های فسیلی، جایگزینی انرژی های نو انرژی جای سوخت های قدیمی و بسیاری موارد دیگر را می توان از جمله فعالیت های دانشگاههای سبز برشمرد. برنامه ریزی در زمینه مدیریت منابع انسانی، توانمندیهای طبیعی و در نظر گرفتن هزینه و فایده سه موضوع مهمی است که می تواند دانشگاههای سبز را پیش ببرد تا راه های توسعه پایدار را هموار سازد.

افزایش جمعیت، تحولات تکنولوژیکی، وجود کارخانه ها و کارگاههای متعدد و عدم فهم درست فرهنگی از هم پیوندی انسان با زمین با فشار بر منابع طبیعی محیط زیست را به مخاطره جدی انداخته است. از

بین تمام موجودات زنده انسان با عنوان حیوانی دارای اندیشه دشمن اصلی زمین محسوب می شود به طوریکه بیشترین آلودگی ها و تخریب ها از سوی او انجام می گیرد. نبود آموزش همیشگی و هدفمند موجب کند فهمی یا بدفهمی از چگونگی استفاده از منابع موجود در زمین شده است. آموزش مستمر می تواند به اقشار و گروههای مختلف اجتماعی بیاموزاند و کمک کند که کره زمین مهمترین پایگاه و جایگاه زندگی هر انسانی است و کره دیگری در حال حاضر در دسترس انسان برای زیستن نیست. آشنا کردن مردم با مفاهیم پیچیده و گسترده حفظ محیط زیست و توسعه پایدار می تواند ارتقاء زندگی انسانی را در پی داشته باشد. به نظر می رسد که برای برداشتن این گام مهم و نهادینه کردن فرهنگ درست زندگی کردن و چگونگی برخورد با محیط های جغرافیایی که زیستگاه موجودات زنده است آموزشگاه ها و دانشگاه ها نقش موثری دارند. امروزه دنیا به این نتیجه رسیده است که برای داشتن یک زندگی سالم باید مفهوم پیچیده توسعه پایدار را برای مردم تشریح کرد. یعنی باید به مردم گفته شود که طوری از منابع و توانایی های محیطی قابل دسترس باید استفاده کنند که این منابع علاوه برای رفع نیاز نسل حاضر برای آیندگان نیز بماند. برای تحقق این مهم تعدادی از دانشگاهها موسوم به دانشگاه سبز با تعریف خاص و شاخص های معلوم قدم در این عرصه نهاده اند تا

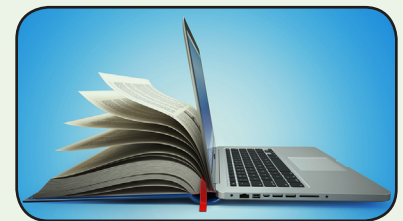
نمونه گیری در پژوهش کیفی

یوسف مهدوی نسب

دکتری تکنولوژی آموزشی از دانشگاه تربیت مدرس

برگرفته از مقاله گاترمن (۲۰۱۵)

گاترمن (۲۰۱۵) در مقاله ای با عنوان توصیف روشهای نمونه گیری در پنج روش تحقیق کیفی در تعلیم و تربیت و علوم سلامت به مرور نظام مند ۵۱ پژوهش مطرح و پر استناد در زمینه پژوهش کیفی پرداخته است که بخش پیشنهادها و توصیه های این مقاله ارائه می شود.

طبق مرور نظام مند صورت گرفته ملاحظات اندازه نمونه در پژوهش های کیفی شامل دو نگرانی است که در بسیاری از مطالعات مورد توجه قرار نگرفته اند: اندازه نمونه و تناسب و ارتباط آن. رسیدگی به این نگرانی ها نیازمند طراحی رویه هایی است که قبل از مطالعه (در مرحله برنامه ریزی)، در طول مطالعه و پس از اتمام تجزیه و تحلیل و تفسیر به نمونه بپردازد. به عنوان یک گام برنامه ریزی، محقق باید یک راهبرد نمونه گیری خاص، تعداد افراد مورد نیاز و منطق آن را تعیین کند. محقق باید در طول فرآیند تحقیق، تاملی و انتقادی باقی بماند و به طور مستمر مسائل نمونه گیری از جمله اشباع نظری که یکی از معیارهای مهم در انتخاب حجم نمونه است را بررسی و ارزیابی کند. این بررسی برای ارزیابی کفایت نمونه، بسیار مهم است. در این راستا مارتیس (۲۰۰۸) نمونه ای عالی در مورد زمانی که در انتخاب نمونه پژوهش کیفی به اشباع رسیده و ادامه دادن روش خود تا جمع آوری سه مصاحبه اضافی به

منظور اطمینان از اضافه نشدن هیچ تم جدید را ارائه کرده است.

پس از اتمام تجزیه و تحلیل و تفسیر، محقق باید کافی بودن نمونه را مورد توجه قرار دهد. آنوگبزی و لچ (۲۰۰۷، ص ۱۱۷) توصیه می کنند که محققان تکنیک تجزیه و تحلیل قدرت کیفی را در رابطه با نمونه برداری انجام دهند. تجزیه و تحلیل قدرت کیفی یک روش برای سنتز مطالعات دیگر پدیده های مشابه است و پایه ای برای تصمیم گیری های نمونه گیری می باشد. صرف نظر از مرحله فرآیند تحقیق، نمونه برداری در تحقیقات کیفی باید هدفمند و عمدانه باشد و منطق تصمیم گیری ها را نشان دهد.

در صورتی که محقق قادر به توضیح دلیل انتخاب اندازه نمونه نیست مهم است که این موارد را در بخش محدودیت ها به صورت انتقادی بازتاب دهد و صرفاً به محدودیت های تعمیم پذیر به پژوهش های دیگر نپردازد. در بررسی انجام شده بر روی تعداد قابل توجهی از پژوهش های کیفی بسیاری از مطالعات شامل بحث در مورد محدودیت ها بود، اما این موارد به

محدودیت های قابل تعمیم مانند نمونه کوچک یا مکان محدود بودند و باید توجه داشته باشیم که هدف تحقیق کیفی توضیح، توصیف و تفسیر عمیق است (ماکسول، ۲۰۱۳)؛ بنابراین، بحث محدودیت ها باید بر این باشد که آیا پژوهشگر عمق مورد نظر را به جای تعمیم پذیری به دست آورده است.

بر اساس این بررسی نظامند مطالعات کیفی منتشر شده و ادبیات نمونه گیری موجود، توصیه می کنم:

هنگام طراحی و برنامه ریزی پژوهش، یک استراتژی نمونه برداری و تعیین حجم نمونه را بر اساس ادبیات نمونه پژوهش های منتشر شده تعیین کنید و مشخص کنید که حجم نمونه تقریبی و پیش بینی شده است و احتمالاً در طی روند تحقیق تغییر می کند (مریام، ۲۰۰۹)

هنگام نوشتن: جزئیات کامل نمونه برداری را گزارش کنید (آنوگبزی و لچ، ۲۰۰۷).

استراتژی نمونه گیری و دلایل انتخاب اندازه نمونه را بیان کنید. این شرح به محققان اجازه می دهد تا در مورد روش نمونه گیری کیفی یاد

نمونه گیری در پژوهش کیفی

موارد یا افراد لازم برای پاسخگویی به سوالات پژوهش است؟
داوران مجله و سردبیران باید بحث نمونه گیری را به طور کامل نقد کنند و در صورت لزوم جزئیات بیشتر را طلب کنند.

روش رسیدن به کفایت و اشباع نمونه را ارزیابی کنید و گزارش دهید.
کیفیت و تناسب نمونه را ارزیابی کنید و گزارش دهید (اورایی و پارکر، ۲۰۱۲). این سوال را در نظر داشته باشید که نمونه تعیین شده چگونه نماینده

بگیرند و کیفیت یافته ها را ارزیابی کنند.
فرای اشاره به تعمیم پذیری بررسی کنید که آیا نمونه به اندازه کافی بزرگ است و برای رسیدن به سطح مناسبی از عمق کافی است. همچنین

معرفی کتاب

Constructing Methodology for Qualitative Research: Researching Education and Social Practices

Bobby Harreveld, Mike Danaher, Celeste Lawson, Bruce Allen Knight, Gillian (Busch) (eds)

Palgrave Macmillan UK
2016

این کتاب به بررسی آسیب پذیری در تصمیم گیری های روش شناختی در تحقیق می پردازد و نشان دهنده میزان فریب پذیری تحقیقات کیفی است. هر فصل از این کتاب برای خوانندگان متفاوت تر از فصل دیگر به نظر می رسد. موارد بیشماری از چالشهای پیش رو در روش تحقیق کیفی مورد بحث و بررسی قرار گرفته و به خواننده توان تصمیم گیری بهتری را در ساخت و انتخاب روش صحیح در تحقیق کیفی را خواهد داد.

Using think-aloud interviews and cognitive labs in educational research

Leighton, Jacqueline P
Oxford University Press
2017

استفاده از مصاحبه های بیان فکر و آزمایشگاه های شناختی در تحقیقات آموزشی رشته آموزش مملو از فراخوان هایی است که در آنها دعوت به عمل و تحقیق در جهت بهبود سطح بالایی از تفکر و نتایج یادگیری در آموزش ابتدایی، متوسطه و تربیتی است. خوشبختانه روانشناسان و مربیان در صدد به اشتراک گذاشتن بهترین روش ها برای طراحی محیط های یادگیری بهتر و ارزیابی یادگیری و بررسی چگونگی پردازش مطالب محتوایی هستند که یادگیرندگان در اختیار دارند. این کتاب روش های تمرکز بر نحوه شناخت یادگیرندگان را با استفاده از مصاحبه ها و آزمایش های شناختی را در اختیار محقق قرار داده و فرایندهای پنهان یادگیری را که با روش های کمی قابل مطالعه نیستند را آشکار میسازد. بر خلاف کتبی که تمرکز خود را بر تکنیک های مصاحبه برای طراحی و تجزیه و تحلیل پرسشنامه معطوف کرده اند، این کتاب بر اساس کتاب اندرس اریکسون و هربرت سیمون (۱۹۹۳) نگاشته شده و با استفاده از بیان فکر و تحلیل های منطبق بر پروتکل های ویژه حل مسائل آموزشی یادگیرندگان را بر مبنای شواهد تشریح می کند. در این کتاب لایتون نه تنها مبنای نظری مصاحبه و تکنیک های تحلیلی را ارائه می دهد، بلکه بیان میکند که چگونه میتوان از مدل های شناختی در برنامه ریزی مصاحبه ها، جمع آوری داده ها، آموزش کسانی که با این داده ها کار می کنند، و ارادته شواهد برای تفکر سطح بالاتر در یادگیری استفاده نمود. خواندن این کتاب در حوزه مطالعات شناختی تعلیم و تربیت (آموزش) توصیه میگردد.

نامه بالندگی

نشریه داخلی دانشگاه فرهنگیان

● شماره نهم ● آذر ۱۳۹۶

موضوع این شماره: توانمند سازی پژوهشی

سر دبیر محتوایی این شماره: دکتر علی یاسینی فرید
ویراستار ادبی: هومهر خلج زاده
شماره تماس:
۰۲۱ (۸۷۷۵۱۴۱۰)
پست الکترونیکی نشریه:

balandegi.letter@gmail.com

معاونت نظارت، ارزیابی و تضمین کیفیت

مرکز بالندگی حرفه‌ای

نامه بالندگی دانشگاه فرهنگیان

● شماره نهم ● آذر ۱۳۹۶

مدیر مسئول: دکتر رضا کچوئیان

دبیر علمی: دکتر رضا کچوئیان

مدیر اجرایی: دکتر محمد رضا گرامی

